

kerekítés; Sorozatok; Szabályjátékok; Szerkesztések; A mindennapi élet táblázatainak használata; Valószínűség; Szemelvények egyéb témák anyagából.

A feladatok között szerepelnek ismerethiányok miatt szükséges ismeretpótló, az egyes ismeretekben bizonytalan tanulók megerősítését célzó, az alkalmazásban járatlanok számára gyakorlást biztosító, az önállótlanabbak részére tanulási módszereket alakító, a tehetségesebbek részére továbbfejlesztő hatást biztosító változatok. A feladatok egy része korrekciós célú differenciált foglalkoztatásra is felhasználható, mert ezek segítenek felderíteni a gondolkodási nehézségek forrásait, alkalmasak egy-egy téma, témarészlet minimum követelményeinek teljesítésében mutatkozó elmaradások pótlására, előkészítik vagy segítik a tantervi törzsanyag feldolgozását. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Matematikai Kondicionáló használatához tanári segédkönyvet készítettünk, amely külön kötetben jelent meg (szintén a Pedagógiai Intézet címen rendelhető meg). Ebben a segédkönyvben megtalálhatók a feladatok megoldásai s az egyes feladatok alkalmazásához kapcsolódó pedagógiai módszertani javaslataink.

TAKÁCS GÁBOR – TAKÁCS GÁBORNÉ

Laplátogatás

Élet és Irodalom

A lap múltja és helye a magyar kulturális sajtóban

A lap politikai környezete

Az Élet és Irodalom 1957 tavaszán, a korábban létező Irodalmi Újság kvázi jogutódaként jött létre, olyan történelmi pillanatban, amikor az írók jó része börtönben ült. Az ÉS szerkesztőségét ennek megfelelően a kor irodalmi életének megbízható sztálinistái foglalták el, de mindössze öt esztendőn át uralkodtak.

Az amnesztiákat követően a kiszabadult írók többségének első útja az Élet és Irodalom szerkesztőségébe vezetett, s ez bizonyos fokig egybe is eshetett az akkori politikai vezetés szándékaival, amely, a maga módján, valamiféle kompromisszumra irányult, s különös erővel szorgalmazta – történelmileg érthető okok következtében – az irodalmi élettel való kiegyezést. Ennek szükségképp része volt, hogy a részleges bűnbocsánatot nyert írók valamilyen publikálási lehetőséget kapjanak, de része volt az is, hogy ez a lehetőség messzemenően behatárolt és jól ellenőrizhető legyen. Mindazonáltal olyan nevek kezdtek feltűnni ebben – és csakis ebben – a lapban, amelyek már önmagukban is politikai pikantériát jelentettek (függetlenül attól, hogy viselőik mit írtak éppen), ez a körülmény jótékonyan befolyásolta a lap tekintélyét, olvasottságát s kezdte az ÉS jövőjét megalapozni.

Nemes György szerkesztése alatt az Élet és Irodalom civilizált, polgári lappá nőtte ki magát (már amennyiben egy akkori sajtótermékre a "polgári" szót egyáltalán alkalmazhatjuk). 1975 után viszont gyors felívelés vette kezdetét. Jovánovics Miklós egyre-másra szervezte meg a lap emlékezetes nagy vitáit, melyek újabb és újabb olvasói rétegeket vonzottak az Élet és Irodalomhoz, pedagógusokat, műszakiakat, agrárértelmiségieket, közgazdászokat és így tovább, az új olvasók pedig meg is maradtak, minthogy saját rossz közérzetüket és a rendszer iránti csendes utálatukat ez a fórum fogalmazta meg a legnyilvánvalóbban.

A lap megítélése itthon és külföldön

Az Élet és Irodalom – objektíve szemlélve – nem volt liberális lap, még kevésbé volt ellenzéki. Viszont elsősorban publicisztikai írásokat közölt, ezek mindig is viszonylag magas színvonalon voltak megfogalmazva, ergo szóltak valamiről, s ez a pusztán tény elégségesnek bizonyult ahhoz, hogy az ÉS egyfajta rebellis orgánus hírébe kerüljön. Másrésztől irodalmi lap is volt, az irodalom pedig, ebben a régióban, politikai tényező. Nagyjából a hetvenes évek derekától kezdve alakult ki az ÉS körül egy olyanfajta aura, melynek hatására a lap egy-egy közleményéből jóval többet olvastak ki az állampolgárok is, de a hatalom képviselői is, mint amennyit a szerző legjobb tudomása szerint beleírt.

A hatalom erre kétféleképpen reagált. Egyfelől megakadályozta, hogy az ÉS hatvanezernél nagyobb példányszámban láthasson napvilágot (ennek megértéséhez tudni kell, hogy a nyolc-

vanas évek első felében akár 120 ezerre is lett volna vevő), másfelől pedig rendszeresen ismétlődő hisztérikus dührohamokat produkált és mindennap kirúgni készült az aktuális főszerkesztőt. Aczél György privát szenvedélye volt emellett az irodalmi élet jeleseinek módszeres összeugrasztása, éspedig az úgynevezett népi-urbánus ellentét kihasználásával. A volt segéd-színész – sznobériája és kisebbségi komplexusai eredményeképp – szívesen időzött "népi" írók társaságában, saját főztű bablevesének és krumplis pogácsájának mákonyával édesgette őket magához, de ha már ott voltak, megragadta az alkalmat, hogy túljárjon az eszükön, ez pedig – ismert okok folytán – nem is volt annyira nehéz. Végül sikerült velük elhitetnie, hogy ő valójában igaz magyar hazafi, míg ezzel szemben ez a *Faragó Vilmos* egy két lábon járó mohácsi vész, egy emberbőrbe bújt nemzethalál, felelős valamennyi sorscsapásért, amely népünket a tatárjárás óta sújtotta vagy csak most készül sújtani. Ezzel együtt jó darabig nem sikerült elérnie, hogy a népi vonalhoz tartozó írók elhagyják a lapot – hova is mehettek volna – fáradozásait csak a nyolcvanas évek elején koronázta siker, amikor cikket íratott Csoóri Sándor ellen, s ezt az *Élet és Irodalom*ban közölte. A szöveg fölöttébb penetránsra sikeredett, publikálása nehezen múló szeplő lett az *ÉS* presztízsén, viszont a népiek csakugyan kiköszön-tek innen, s ez valamelyest kedvezően befolyásolta a lap színvonalát.

Mindent egybevetve az *ÉS* olyanfajta szellemi tényezővé vált, amelyhez hasonló Kelet-Európában nem akadt mégegy. Híre túlterjedt a régió határain, egy ízben például a *Corriere della Sera* úgy hivatkozott rá, mint a térség egyetlen liberális orgánumára.

A lap általános stílusa

Jellegénél fogva az *ÉS* mindig is valamilyen értelemben irodalmi szinten megszövegezett anyagokat kívánt publikálni, ez hol sikerült, hol nem. Mindazonáltal a diktatúra létének pusztá ténye megkívánta a furfangosan indirekt kifejezésmódot, s ez még a lomhább eszű közírókat is arra ösztönözte, hogy a publicisztika eszköztárának lehetőség szerint kifinomultabb elemeit alkalmazzák, mindenekelőtt a személyességet, a mindenki számára érthető, de mégis kikezdetetlen allúziókat és az iróniát. Utóbbi már csak azért is fontossá vált a lapban, mert a *Páratlan Oldal* (korábban *Véleményünk szerint*) című rovatnak ez az éltető eleme, ez a rovat pedig az egyik legnépszerűbb része volt – talán ma is – az *Élet és Irodalom*nak. Kialakult tehát egy távolságtartó, a dolgokat rálátással kezelő, bevallottan szubjektív és olykor gyilkos poénokkal operáló publicisztikai attitűd, amely hosszú időn át összetéveszthetetlenül egyedivé tette az *ÉS* megnyilatkozásait. Ma már ez nem kizárólagos tulajdonunk, hiszen sajtószabadság lett, és az emberek – legalábbis bizonyos fokig – tanulékonyak.

Az *Élet és Irodalom* publicisztikai arculata

Szerzőit az *ÉS* mindig is hihetetlenül széles körből válogatta, viszont nem idegenkedett attól, hogy a lap bizonyos helyeit kvázi kiadja arra érdemes íróknak vagy publicistáknak, ezért a látszat néha az, hogy csupán belső és külső munkatársak jól behatárolható csoportja írja a lapot. Kimutatható viszont, hogy ez a szerzői gárda fölöttébb nagy létszámú és igen összetett. Utóbbin azt értjük, hogy a legkülönfélébb szakmák és – részben ennek megfelelően – a legkülönfélébb nézőpontok képviselői szoktak itt megjelenni, a lap tehát sokszínű, másfelől pedig reprezentatív, amennyiben a magyar szellemi élet csaknem valamennyi számottevő személyisége felbukkant az *Élet és Irodalom*ban.

Éppen ennek a sokszínűségnek a folyománya, hogy a lap publicisztikai arculatát inkább negatívumokkal lehet körülírni, pozitívan nem határozható meg, mi jellemző rá, de igenis könnyen felsorolhatjuk, mi az, ami *nem*. Semmiképpen sem jellemző valamely tárgykör direkt ténszerű, a témához tapadó kifejtése, lett légyen egyébként az adott szöveg mégoly színvonalas. Történelmileg kialakult hagyományainál fogva az *Élet és Irodalom* mindig is elsősorban a szerző egyéni leleményeit, látásmódjának sajátosságait, ötleteit, képzelőerejét, nyelvhasználatát preferálta, s csak másodsorban a feldolgozás pontosságát vagy szakszerűségét, amelyek tiszteletreméltó erények ugyan, de – ebben a lapban – nem elegendők. Tematikai szelekciót a szerkesztőség nem szokott alkalmazni, bármely tárgy alkalmas lehet arra, hogy írásmű születéséig belőle, s ez az írás az *ÉS*-ben megjelenjen – föltéve, hogy szűkebb tárgyán kívül valamilyen formában a világról is szól a mű, azaz emberről, társadalomról, jövőről, múlttól, életről, halálról, bármiről, ami az egészet szélesebb összefüggések közé, tágabb dimenziókba helyezi. Ez a szerzőtől bizonyos fokú irodalmi és gondolkodói kvalitást, eredetiséget, szellemi önállóságot igényel, innen nézvést meglepő, hogy ezek az értékek aránylag sok emberben megvannak vagy kifejlészthetők.

Riportrovat

A lap riportrovata némely tekintetben hagyományos, a publicisztikával rokon igényeket támasztott, némely tekintetben pedig még szigorúbbakat.

Kimutatható, hogy a ma dolgozó legjelesebb riporterek (sőt nemcsak riporterek) zöme az ÉS riportrovatában, *Katona Évától* tanulta meg a szakma alapelemeit vagy mesterfogásait – ki mennyire volt képes. Az Élet és Irodalom tizenhatodik oldala hosszú időn, sőt, lehet mondani, egy korszakon át fogalom volt a magyar sajtóban, tehát részint a szakmában, mert itt megjelenni mércének számított, részint pedig az értelmiségi köztudatban, hiszen az olvasó ebből a rovatból tudta meg, mi van az országban, illetve a társadalomnak azokban a szféráiban, amelyekhez neki nincs közvetlen, személyes kapcsolata.

Érezhető, hogy a hatalom ezt a rovatot tudta a legkevésbé elviselni. Az akkori kultúrpolitika időnként deklarativé biztatgatta az írókat, hogy tárják fel, úgymond, a valóságot, viszont sikítófrászt kapott, ha az írók szót fogadtak és csakugyan feltárták. Végsősoron majdnem mindegy volt, mit láttak meg és írtak le. Acélt nemcsak szociográfiai mélyfúrásokkal lehetett az örület határára juttatni, hanem a legtriviálisabb életképekkel is, azzal, hogy Juli néni a ház körül szöszmötöl, kiganéz a disznók alól és megtojzza a tyúkokat. Juli néninek ugyanis e tevékenységek helyett szüntelenül párhathározatokat kellett volna megvalósítania, sőt mi több, a hatalom meg volt győződve arról, hogy Juli néni a valóságban tényleg ezt teszi, csak bizonyos fasiszta beállítottságú firkászok állítják, hogy az ürülekben turkál, sőt az ujját méltatlankodó baromfiak fenekébe dugdossa. A hatalom tehát a saját agyrémeit szerette volna valóságként viszontlátni, s minthogy ezt nem kapta meg, állandóan ki akarta nyírni a riportrovatot. Ez se sikerült neki, a rovat magától került végül is tetszalott állapotba, másfelől pedig a riport újraéledt a lapban és nem kizárt, hogy további szép jövő felé néz.

A lap kritikai tevékenysége

Az Élet és Irodalom évente mintegy negyven szerzői ív terjedelemben közölt könyvkritikát, ez olyan mennyiség, amit semmiféle más orgánus nem tudott megközelíteni. Hogy aztán ennek a munkálkodásnak milyen súlya volt a magyar irodalmi életben, az már bonyolult kérdés. Némelyek a "zsrnálkritika" címkéje alá sorolták be az egészet, s ennek megfelelően kibobásra méltónak ítélték, az előzőekben néhányszor már említett Aczél György nevű személy pedig e minősítésnek mindannyiszor élénken helyeselt. (Az se kizárt, hogy ő találta ki.) A dolog másik oldala, hogy maga a szerkesztőség is évtizedeken át permanensen elégedetlen volt ezzel a rovatval, csak éppen ellenkező okból, nevezetesen azért, mert a mi megítélésünk szerint a kelletténél jóval szerényebb mértékben volt "zsrnál". Többszöri próbálkozás után az *Ex libris* arovat bevezetésével sikerült az egészet valamelyest közelebb hozni az igényeinkhez.

Gyökeresen más volt a helyzet a lap művészetkritikai rovatával, amely úgynevezett kolumnista rendszerben működött, s olyan személyiségek írták hétről hétre, mint *Pernecky Géza*, *Hámos György*, *B. Nagy László*, *Létay Vera*, *Kroó György* és mások. A lap kritikusainak kompetenciája vitán felül állt (már amennyiben bármelyik művészeti szakma bármelyik kritikusáról ez egyáltalán elmondható), emellett a megnyilatkozásaik nemcsak olvasmányosak voltak, de népszerűek is, elannyira, hogy ez a traktus sokak számára a lap legfontosabb részének minősült. Megjegyzendő továbbá, hogy a lap kolumnistái, ha ritkán is, de cserélődtek, ettől függetlenül a rovat változatlan maradt egészen a nyolcvanas évtized végéig, utána pedig be kellett látnunk, hogy az egész konstrukció fölött eljárt az idő.

Az Élet és Irodalom, mint irodalmi orgánus

Az Élet és Irodalmat mindig mindenki irodalmi lapként emlegette, viszont a kutya se olvasta a benne megjelenő irodalmat, s ez tulajdonképpen nem is csodálható. A szerkesztők számára a legfontosabb szempont az volt, hogy a lap jó kapcsolatban legyen az irodalmi élet prominens személyiségeivel (tegyük hozzá, ez abban az időben csakugyan létérdeke a lapnak), a jó kapcsolatok ápolása értelemszerűen föltételezte ugyane prominens személyiségek műveinek rendszeres közlését, amely művek pedig rendkívül laposak és unalmasak voltak, eltéktelve néhány furcsa kivételtől, de az utóbbiak szerzői már korántsem voltak annyira prominensek. A lap prózarovatának nyolcvan százaléka gyakorlatilag értékelhetetlen volt, más kérdés, hogy történeti szempontból viszont messzemenően értékelhető, sőt releváns, amennyiben dokumentálja a kor irodalmának átlagszínvonalát. Meg kell jegyeznünk, hogy ezt a *dokumentáló* szerepkört a szerkesztőség tudatosan vállalt feladatának tekintette, azaz közölt olyan írásokat, amelyekkel se elvileg, se esztétikailag nem értett egyet, viszont valamilyen értelemben jelenségnek

tekintette őket és fontosnak látta, hogy e jelenségekről az olvasó (és az utókor) értesüljön.

A versrovatról nem érdemes sokat mesélni, ez a lap volt a magyar irodalom talán legnagyobb áteresztőképességű orgánuma, ergo aki itt nem jelent meg, az nem is létezett. Karácsonyi számaink komplett antológiák voltak, sőt ezek összeállításánál még valamifajta minőségi szempont is érvényesült olykor (szigorúan az ésszerűség határain belül, persze): átfogták a kortárs magyar líra egészét, egymás mellett pompálkodott itt a farkas és gödölye, azaz például Csoóri Sándor és **Eörsi István**, ugyanazon az oldalon, sőt esetleg közös keretben.

Grafika

Grafikai anyagában a lap sokkal jobb volt, mint amilyenek a köztudat feltételezi. Mindez elsősorban Nemes György érdeme, aki egy zseniális húzással képszerkesztőt csinált Nagy Lászlóból, ezzel a grafika műfaját áttörhetetlen védőernyő alá helyezte. Nagy László költőirás is volt meg népfi is. Aczél tehát nem nagyon tudott vele mit kezdeni, holott a maga részéről is avantgard szélső határát, ami a marxista esztétikába belefért, talán valahol *id. Markó Károly* művészeténél húzta meg – egyébiránt pedig – mint ismeretes, ő a képzőművészeteknek is értője és avatott bírálója volt, legalábbis saját legjobb meggyőződése szerint. Mármost Nagy László az elgondolható legnagyobb liberalizmussal kezelte a feladatát, ennek megfelelően számos kitűnő tehetséget először az *Élet és Irodalom*ból ismerhetett meg a nagyközönség, ezzel együtt százával jelentek meg itt reménytelen dilettánsok is, a színvonal rendkívül egyenetlen volt, az viszont bizonyos, hogy az új magyar grafika megismerhetéséért senki nem tett annyit, mint az *ÉS*, de nem is tehetett volna.

A hetvenes évek közepén Bán András vette át Nagy Lászlótól a képszerkesztő feladatkörét, s körülbelül tíz éven át viszonylag hangsúlyosan szerepeltetett a lapban bizonyos – akkoriban fölöttébb marginálisnak látszó, gyakorlatilag "letiltott" kategóriához tartozó – irányzatokat. Ezzel együtt a színvonal egyenetlensége megmaradt, később pedig – a nyolcvanas évek közepe után – már semmi mással nem lehetett a lap képanyagát jellemezni, csak azzal, hogy egyenetlen.

Összegzés

Az *Élet és Irodalom* – összes fogyatékosságai ellenére – minőségi standardot jelentett a Kádár-korszak sajtójában. Kezdő újságírók számára – már amennyiben érdekelte őket a szakma – az *ÉS* képviselte a normát. Az *ÉS* riportja volt a riport, az *ÉS* glosszája volt a glossza, ugyanez vonatkozik a kritikára, a publicisztikára, de még talán az interjúra is. Hogy a kor nyomtatott sajtójának a színvonala olyan volt, amilyen, és nem sokkal silányabb, abban az *Élet és Irodalom* létezésének alighanem komoly szerepe van.

VÁNCSA ISTVÁN

~~Első évfolyam első szám~~

~~Megjelent egy új periodika, az EDUCATIO, amely belső borítóján így határozza meg önmagát: interdiszciplináris szemle azok számára, akik az oktatás társadalmi összefüggéseit keresik. Címlapján pedig azt is tudtunkra adja, hogy milyen tudományágak fognak ölelkezni (kevésbé költőien: milyen diszciplinák fognak inter) lapjain: pedagógia, szociológia, história, ökonómia, pszichológia és politológia.~~

~~Régóta esedékes egy ilyen típusú lap, mert eddig az oktatással kapcsolatban legszölesebb érdeklődésre számító, nem csak szakmabelieknek szóló cikkek, tanulmányok kiszámíthatatlan eszezeltyességgel jelentek meg a Valóságban, Mozgó Világban, Élet és Irodalomban, irodalmi folyóiratokban – csak éppen a Köznevelésben meg a Pedagógiai Szemleiben nem. Igaz, az utóbbi egy-két évben az Új Pedagógiai Szemle és az EDUCATIO nál alig idősebb Iskolakultúra már szakított ezzel a szakmai áporodottsággal, ez azonban nem teszi fölőleségessé a szaktudományokat társadalompolitikai megközelítésbe gyűjtő orgánum létét.~~

~~Az első évfolyam első száma tematikus, az iskola és egyház mostanában mindenkit érdeklő, sok vitát, sőt indulatot kiváltó problémájával foglalkozik. Rangsos, és egymástól eltérő nézeteket valló szerzők tanulmányai férnek meg egy kötetben, alátámasztva a beköszöntő szavait:~~

~~"Nem titkoljuk: politizálunk. A politikát azonban másként értjük, mint tegnapi ideológusok~~